

Krutopřísná věda anebo pavučina lží?

List 1

1) Znáte tato pořekadla? Jak jim rozumíte?

„Historie je učitelkou života.“ (Cicero)

„Dnešku plně neporozumí ten, kdo nezná včerejšek.“ (Jirásek)

„Ti kdo si nepomatuji minulost, jsou odsouzeni k tomu, aby si ji zopakovali.“ (Santýana)

2) Srovnejte předcházející citáty s následujícími tvrzeními. Vyjadřují stejnou myšlenku?

Lidská společnost a její dějiny podléhají exaktním zákonitostem.

Zákonitosti historického vývoje společnosti jsou nutné a nevyhnutelné.

Věda o společnosti je podobná přírodním vědám.

3) Podívejte se na následující citáty. Obsahují dříve uvedená tvrzení? Jde o formalizovaná ponaučení z minulosti? Kde hovoří o pevných zákonitostech historického vývoje? Dokážete uhodnout odkud pocházejí (autor, myšlenkové prostředí)?

1) *„Lidské bytosti vykonávají pokrok tím, že se od sebe rozdělují skrze vítězství v bitvě a skrze úspěch jednoho nad druhým. Běda těm, kteří se neúčastní služby na žádné ze stran a nedokáží se zapojit, zůstávají stranou, přebírají roli diváka, očekávají výsledek a zneužívají výhod v závěru konfliktu, kdy sklízí ovoce vítěze. Intelektuálové vidí vrchol moudrosti v dosažení stavu apatie, v němž zvažují pro a proti všeho, potlačují všechny vášně a hledají místo, odkud by mohli bezpečně sledovat ty, kteří trpí a umírají. Ale to je pouze epikurejský ideál. Ale lidské dějiny se staví vůči takovému druhu epikurejství. Lidská historie, zatěžkána vším, co je nám drahé, v čem a pro co žijeme, je protkána zkouškami.“*

2) *„Pokud víme, pak všichni podléháme řádu, který má jedno jediné tvrdé pravidlo: pravidlo, které dává silnějšímu právo na přežití a eliminuje nejslabší. My lidé tomuto zákonu nemůžeme uniknout. Planety obíhají kolem sluncí v souladu s věčnými zákony stejně jako měsíce obíhají planety: jak mikrokosmos, tak makrokosmos jsou řízeny tímto jediným principem.“*

3) *„Žádný společenský řád nezanikne dříve, než se rozvinou všechny výrobní síly, pro něž je v něm místo; a žádné nové vyšší výrobní stavy se neobjeví dříve, než dozrají materiální podmínky jejich existence v lůně staré společnosti.“*

4) *„Musíme využívat plánovanou ekonomiku. Plánovaná ekonomika není našim přáním, je nevyhnutelná, neboť bez ní by se vše zhroutilo. Zničili jsme buržoazní barometry jako je trh a obchod, které pomáhali buržoazii korigovat rozdíly. Vzali jsme to vše na sebe. Plánovaná ekonomika je pro nás stejně nevyhnutelná jako konzumace chleba.“*

Krutopřísná věda anebo pavučina lží?

List 2

4) Co mají společné ideologie 20. století?

Podívejte se na autory výroků či pasáží z předcházejícího listu. Zamyslete se nad tím, jak tyto výroky zapadají do celkového obrazu toho, co o těchto historických osobnostech a ideologiích, které představují, víte:

- 1) *Giovanni Gentile (1875—1944): Italský „filozof fašismu“; ministr školství ve vládě Benita Mussoliniho, citát z textu „Doktrína fašismu“.*
- 2) *Adolf Hitler (1889—1945): proslov z 15. února 1942.*
- 3) *Karel Marx (1818—1883): německý filozof, ekonom a historik. Marx, Engels, Vybrané spisy I.*
- 4) *Josif Vissarionovič Stalin (1878—1953): Stalinovy komentáře ke vznikající učebnici Politické ekonomie. Ethan Pollock: Conversations with Stalin on Questions of Political Economy, str. 18.*

- 5) **Karl Popper (1902–1992)** byl významný teoretik vědy židovského původu narozený ve Vídni. Během svého života byl často přímým svědkem zločinů ideologií (fašistických, nacistických i komunistických) poloviny 20. století. Ke své knize *Bída historicismu* napsal toto věnování:

„Na památku všech nesčetných mužů, žen a dětí všech vyznání, národností či ras, kteří padli za oběť fašistické a komunistické víře v Neúprosné Zákony Historického Osudu.“

Popper se pokusil vyvrátit víru v nevyhnutelné historické zákonitost a ve schopnost předvídat historický vývoj následující úvahou:

1. Průběh lidských dějin je silně ovlivňován růstem lidského poznání (např. zámořské objevy byly umožněny rozvojem astronomie a navigace; pro konec druhé světové války byla zásadní skutečnost, že USA jako první vyvinuly jaderné zbraně).

2. Racionálními či vědeckými metodami nemůžeme předpovídat budoucí růst našeho vědeckého poznání (např. nebylo možné s jistotou určit kdy bude vynalezen kompas; nebylo možné určit, kdo první vyvine jaderné zbraně).

3. Nemůžeme tudíž předpovídat budoucí průběh lidských dějin.

4. To znamená, že musíme odmítnout možnost teoretické historie, tj. historické sociální vědy, která by odpovídala teoretické fyzice. Nemůže existovat žádná vědecká teorie historického vývoje, která by sloužila za základ historické předpovědi. (tj. ideologie, které na této představě staví, jsou nepravdivé a lživé).

- 1) Napadají vás další příklady, kdy v historii nečekaný růst lidského poznání způsobil zásadní změny?
- 2) Je naše poznání minulosti natolik úplné a neotřesitelné, aby na něm bylo možné stavět předpovědi?
- 3) Vnímáte ve veřejném prostoru osobnosti, které se také v dnešní době snaží formulovat teorie o historickém vývoji, předpovídají budoucí vývoj a využívají tyto teorie k politickým cílům?